

RAO I SENTIMENT DE LA RIBERA D'EBRE *

Senyor alcalde de Móra d'Ebre i president del Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre,

Senyors directius del Centre d'Estudis de la pròpia comarca,

Senyors director general i subdirector de la Caixa d'Estalvis de Catalunya,

Senyores i senyors. Amics,

Moltes gràcies a tots els qui han fet possible i han propiciat aquest acte de presentació de l'obra *La Ribera d'Ebre. Transformacions sòcio-econòmiques i perspectives de futur*, que és la que fa vint-i-cinc de la col·lecció "Catalunya comarcal", patrocinada i editada per la Caixa d'Estalvis de Catalunya, en una aportació a la nostra cultura d'un tan alt valor quantitatiu i qualitatiu que no sabríem agrair mai prou.

Vagi també el meu agraïment per l'honor que m'ha estat conferit en fer-me l'encàrrec de prologar i presentar aquest volum, realitzat per Jesús Sorribes, sociòleg i col·laborador tècnic del Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre, i Josep Joan Grau, dissenyador de l'esquema que s'ha seguit, els quals han comptat amb la col·laboració d'un geòleg, dos historiadors, dos geògrafs, un economista, un bidleg, un sociòleg i una professora d'EGB, els noms dels quals figuren en un lloc destacat de l'obra.

Ha estat per a mi, a més d'un honor, un greu compromís prologar aquest estudi, que podem valorar només amb la simple enumeració dels capítols que l'integren, a saber: descripció de la comarca, el medi natural, la població, els sectors productius, el creixement econòmic, la influència de la central nuclear d'Ascó, la crisi econòmica i l'evolució de l'atur, les infraestructures supramunicipals, els equipaments socials, l'ordenació del

* Text de bona part del parlament pronunciat al cinema Avenida, de Móra d'Ebre, el passat 10 de novembre, en l'acte de presentació de l'obra *La Ribera d'Ebre...*, a càrrec del nostre col·laborador Artur Bladé i Desumvila.

territori, la història de la comarca i la seva estructura social; tot això amb un feix de quadres estadístics sobre els aspectes enregistrats, de tal manera que es pot dir que no hi manca res, ni tan sols els darrers esdeveniments polítics, des de la mort de Franco (1975) a les eleccions de diputats al Parlament de Catalunya del 29 de maig de 1988, amb detalls sobre la normalització de la nostra llengua, base essencial de la nostra personalitat col·lectiva, perquè no solament és una manera de parlar sinó de ser.

Una constatació elemental seria que el llibre que presentem, tant com una obra de fàcil lectura, ho és també de consulta i de gran utilitat en qualsevol dubte que puguem tenir sobre les qüestions que hi són tractades. Però he de confessar que quan vaig llegir-la, abans fins i tot de la seva impressió, i vaig pensar en la responsabilitat d'escriure'n el pròleg que m'havia estat gentilment sol·licitat, em va fer l'efecte que se'm demanava una feina superior a les meves forces, molt desvalgudes des que vaig tenir la immensa pena de perdre la meua esposa i col·laboradora, pena que, malgrat haver trobat una altra llar a Barcelona, a casa del meu fill, em va deixar tan abatut que ni tan sols em vaig veure amb cor d'assistir, fa dos anys, a l'acte de la concessió del premi d'assaig que porta el meu nom, que va tenir lloc a Miravet, on hauria pogut retrobar una colla de bons amics entre els quals el malaventurat Josep Maria Sáez, riberenc d'adopció i fort puntal de totes les activitats del Centre d'Estudis ara tan dignament presidit per l'incomparable company, ex-alcalde de Flix, Pere Muñoz.

Deia que, quan se'm va plantejar el problema d'haver d'escriure el pròleg al volum que la Caixa d'Estalvis de Catalunya m'havia posat a les mans, en una distinció que m'honorava molt, però que també m'aclaparava, em vaig preguntar què és el que podia dir jo, simple lletraferit autodidacte, al costat del que ja havien escrit, després d'un laboriós estudi i d'un llarga dedicació, els remarcables autors de l'obra que ens ocupa. Però com que també em semblava que no podia desdir-me del compromís contret, vaig pensar que al rigor científic explicitat en totes les pàgines del valuós estudi sobre la nostra comarca, jo hi podia afegir les vivències del riberenc que he estat i seré sempre. D'ací el títol d'aquesta xerrada: "Raó i sentiment de la Ribera d'Ebre". La raó no està renyida amb els sentiments, i l'ideal consisteix a compaginar-los.

Ja abans, molt abans d'aquell any 1942 en què, després d'haver-ne passat tres a l'exili de França vaig arribar a Mèxic, la punxada de l'enyorament de la terra natal m'havia colpit sovint. L'enyorança, com és ben sabut, idealitza el passat i arriba a fer-lo veure millor i més bonic del que va ser realment. D'altra banda, ja ha estat dit, i és ben cert, que l'amor a la pàtria, l'amor a Catalunya, augmenta en proporció directa a la distància, o

sigui que com més lluy n'estàs, més lligat t'hi sents, més te l'estimes. I això em va passar. I això em va fer escriure els meus primers llibres: *Geografia espiritual de Catalunya*, *Benissanet*, *Crònica del país natal* i *Gent de la Ribera d'Ebre*. Aquests quatre llibres i un altre, *Viatge a l'esperança* (i esperança volia dir Catalunya) van néixer a Mèxic. I un cop retornat a la nostra terra, encara en vaig escriure un sisè: *Visió de l'Ebre català*, pel qual desfilen, seguint el curs del riu, imatges de Riba-roja, de Flix, d'Ascó, de Vinebre, de Garcia, de Móra d'Ebre, de Móra la Nova, de Benissanet, de Miravet i de tots els pobles riberencs fins a la desembocadura

De tot el que dic hi ha alguna referència en el meu pròleg. De més a més, vaig creure que també havia de trencar una llança per blasmar l'expressió "més enllà de l'Ebre", utilitzada, irresponsablement, dotzenes de vegades per donar a entendre que més enllà de l'Ebre ja no és Catalunya, quan tots sabem que hi ha una colla de pobles -entre ells el meu- pertanyents a les quatre comarques meridionals de la nostra terra, que són: la Ribera, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià. I jo no vull que em "descatalanitzin", ni crec que ho vulgui ningú de Riba-roja, de Flix, d'Ascó, de Móra d'Ebre, de Benissanet, de Miravet, de Gandesa, d'Ampostà i de la nombrosa resta de pobles i viles, tan catalans com els que ho puguin ser més, que es troben a la dreta de l'Ebre. Fins que no haurem desterrat definitivament del llenguatge parlat i escrit la malaurada frase, cal que en protestem.

Tornant al meu pròleg, és evident que mai no l'hauria pogut escriure sense els records que guardo del gran riu que tants cops alegrà -i a vegades entristí- la meva noiesa i la meva joventut. De la seva aigua vaig beure, quan era clara i tothom en bevia sense cap escrúpol, en la seva aigua vaig aprendre a nedar, per la seva aigua he vist pujar i baixar els llaguts, i vora la seva aigua, en fi, ha pescat l'anguila i he plorat la mort d'amics que s'hi han ofegat. He vist també l'aigua de l'Ebre sortir de mare tot inundant les sènies i els carrers del poble. (Quina desgràcia, la de les riuades!) He vist les llàgrimes dels seniers quan, després d'haver fet tot el que era possible per contenir el desbordament, es trobaven amb les cases on vivien voltades per l'aigua entre el belar de les ovelles que hi havia als corrals i que no sempre aconseguien de salvar. De cara a la nit, una riuada és la visió més desoladora que es pugui imaginar perquè és la visió d'una catàstrofe total. L'Ebre podia arribar a tenir tres o quatre quilòmetres d'ample i era com un llac en moviment pel mig del qual suraven les coses que la fúria del refull s'havia emportat: troncs d'arbres, animals morts, cadires, bocois, bressols i també el cos d'algun negat. I amb tot, es donava el cas d'algun senier que, amb la idea que el riu ja no podia créixer més, refusava d'abandonar la casa de la sènia fins al moment en què ja no podia fugir i li calia pujar a la teulada i agafar-se al fúnebre, tot cridant auxili perquè anessin a salvar-lo.

Per fortuna, amb la construcció de les grans preses de Mequinensa i Riba-roja (que poden retenir l'aigua a voluntat i deixar-la anar quan ha passat el perill d'inundació) el malson de les riuades s'ha acabat. Però s'ha acabat també l'aigua clara, l'aigua que es podia beure, perquè ara ja no us he d'explicar a vosaltres en quina cosa més horrible s'ha convertit el nostre enyorat riu d'abans. També s'ha perdut com a via de navegació. Cal pensar que la navegació i el comerç fluvial amb els llaguts (o llaüts, com diem els riberencs) va predominar durant tota l'Edat Mitjana i bona part de la Moderna. Els llaüts van arribar, un temps, fins a Saragossa i encara més amunt. Transportaven tot el que la conca del riu produïa: blat, llana, oli, carbó, mel, plom, ametlles, hortalisses, sal, fruita... La nostra comarca se'n beneficiava. I pot dir-se que, gràcies al riu, sempre ha estat una comarca rica. Això no vol dir que tothom era ric i que es lligaven els gossos amb llonganisses. També hi havia pobres, potser no dels que van a captar, però sí pobres jornalers que guanyaven tres pessetes per una jornada que començava a punta de dia i s'acabava a boca de fosc. (Val a dir que una rova de pa valia 60 cèntims, sis rals un litre d'oli, cinc cèntims una sardina de barril, una pesseta una terça de carn... I de carn, no se'n menjava gaire. La llet només era per als malalts).

Eren altres temps. Jo encara he vist llums d'oli a les cases. I potser en

raó de totes mancances com hi havia, la gent era més solidària, s'ajudava més. A cada poble hi havia almenys una societat de socors mutus, una banda de música, una agrupació d'aficionats al teatre. Eren els temps dels cors d'en Clavé, i es feien serenates i es cantaven les caramelles. L'electricitat i el telèfon, així com algunes carreteres, van venir amb la Mancomunitat de Catalunya (unió de les Diputacions provincials). Va ser una mena de Generalitat, presidida per un gran patriota i home de govern: Enric Prat de la Riba, autor d'un llibre que va fer època: *La nacionalitat catalana*, que tothom hauria de llegir. La Mancomunitat va fer també escoles, biblioteques, i així va fer progressar Catalunya en tots els camps de la cultura. Les societats i les cooperatives van augmentar considerablement. A propòsit de societats, la més important de la comarca va ser, en aquell temps, el "Centre Instructiu Democràtic", dit la "Democràcia" -que era gran i construït amb totes les de la llei. S'hi van representar, en nits de festa major, les obres líriques de més renom, amb orquestra, tiples i tenors de gran categoria. Era una societat digna de la capital de la Ribera, població important en la història -aleshores d'uns 4000 habitants-, amb les restes d'un castell d'origen islàmic, encreuament de camins des dels temps més remots i pàtria de notables escultors, Juli Antoni el més il·lustre.

Políticament, la figura més destacada de la "Democràcia", en el temps de què parlo, era l'advocat Ramon Nogués i Biset, amic del líder republicà Marcel·lí Domingo. Ja en l'any 1906 van secundar el moviment dit "Solidaritat Catalana" i van donar suport a Joan Caballé i Goyeneche,

MÓRA D'EBRE- El Castell

tarragoní, que es presentava per a diputat i resultà elegit. Per fer la propaganda de la campanya solidària (que triomfà arreu de Catalunya) van comptar amb el concurs del polític Jaume Carner (fill del Vendrell i futur ministre de la República) i de l'advocat cooperativista, originari de Benissanet, Francesc J.A. Ripoll. D'aquesta entesa va sorgir *La Pícosa*, el primer periòdic català que ha vist la llum a la nostra comarca.

Nogués i Biset fou el paladí del senyor Caballé, que va ser elegit diputat en altres eleccions i a les gestions del qual, al Congrés, devem la construcció del pont de Móra sobre l'Ebre. Abans, i des del segle XIII, per anar d'una banda del riu a l'altra, s'havia d'utilitzar aquella barcaassa la història de la qual ha escrit magistralment el professor Artur Cot i Miró.

A la "Democràcia" morenca, fent honor al seu nom de "Centre Instructiu", va ser creada una escola que, durant molts anys, va realitzar una tasca positiva. Vers l'any 1926 (o sigui, en plena dictadura del general Primo de Rivera) el mestre de l'escola de la "Democràcia" era un jove empordanès (escalenc) anomenat Martí Rouret Callol, lletraferit i catalanista, destinat a fer una carrera política de relleu. Jove i simpàtic, de seguida va tenir nombrosos amics. Jo, aleshores, col·laborava a *El Llamp*, periòdic nacionalista que sortia a Gandesa i arribava a tots els pobles de la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Martí Rouret va trobar-hi el meu nom i va venir a Benissanet per conèixer-me i demanar la meua col·laboració per a un altre periòdic, així mateix catalanista, que es proposava de fer sortir a Móra d'Ebre. Era una idea que vaig acceptar, encantat. El periòdic, batejat *La Riuada*, no va tardar gaire a veure la llum. No cal dir que Rouret va trobar el suport dels catalanistes de Móra i la col·laboració d'elements coneguts com Ferran Solé Cardona, Josep Negrié, Josep Pinyol (Marcó), els germans Antoni i Maria Gironès, els germans Messeguer, els germans Falcó, Lluís Serres, etc.

La Riuada va fer campanyes culturals i, entre elles, la que va tenir per conseqüència (després d'una subscripció popular) alçar el monument a Juli Antoni, que presideix la plaça de Dalt de Móra, obra d'un altre escultor morenc prou conegut: Santiago Costa, moltes obres del qual, com moltes de Juli Antoni, avui pertanyen al fons del Museu d'Art Modern de Tarragona.

Per cert que, en aquella construcció pro-monument, va contribuir-hi -des de Buenos Aires, on llavors residia- un natural de Móra d'Ebre que havia de ser gran amic meu: Antoni Terré Escribà, del qual jo escriuria la biografia. Va ser un home de risc i d'acció, d'aquells que deixen un rastre positiu pertot arreu de la seva trajectòria vital. La seva anada a Burguete, prop de Pamplona, l'any 1936 en els principis de la dictadura franquista i en unes hores en què ell formava part del comitè antifeixista de Móra, per tal

de rescatar la dona i els fills, és una gesta única i reeixida del tot memorable.

Amb en Martí Rouret, a través de *La Riuada* vam fer obra de divulgació patriòtica fins i tot abans de proclamar-se la República. I, un cop proclamada, vam transformar el periòdic cultural en un altre ja francament polític, *L'ideal de l'Ebre*, portaveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a la nostra comarca. Fèiem conferències, avui en un poble, demà en un altre, i allí on podíem constituïm centres catalanistes.

La Ribera d'Ebre, que, juntament amb la Terra Alta, formava part del districte electoral de Gandesa, elegí diputat Martí Rouret (novembre del 1931) al Parlament català. I quan l'any 1936 es van sublevar, el president Lluís Companys, en constituir el seu primer govern de guerra, nomenà Martí Rouret conseller de Sanitat, i, al cap d'un temps, sots-secretari de la Presidència de la Generalitat, un organisme del qual vaig ser funcionari. Rouret no oblidà mai els seus amics i electors, i va fer tot el que va poder per la nostra comarca.

De tot això i d'altres coses, en dono alguna referència en l'obra que avui presentem, patrocinada per la Caixa d'Estalvis de Catalunya, per tal de contribuir a la difusió de la cultura i de la història de la nostra terra.

Per la meua part, he volgut reivindicar fets i noms que no són mereixedors de l'oblit en què alguns han caigut injustament. Els catalans, que, allunyats del país que ens ha vist néixer, ens enyorem tant i només pensem a retornar-hi (perquè ens fa por morir fora de la pàtria, i pàtria vol

Carrer de l'Ebre

dir, essencialment, la "terra dels pares"), sembla que en el curs d'una existència normal i sense trasbalsos anem a la nostra ("la qüestió són pessetes..." etc.) i tenim tendència a oblidar, sense tenir en compte que l'oblit és la mort i que ningú no és mort del tot mentre hi ha qui se'n recorda. Per això no és bo deixar morir els records de les persones i de les coses que valen la pena.

Per això són tan valuosos els llibres com els que integren aquesta col·lecció, dedicada a l'estudi de totes i cada una de les comarques catalanes, perquè no solament són de fàcil lectura, sinó de consulta en molts aspectes que un dia o altre ens pot interessar de saber. Per si no fos prou, de l'obra que presentem, tal com ja diem en el pròleg, se'n treuen ensenyaments i experiències, i fins conclusions que el lector aprofitarà. No totes aquestes conclusions són positives. N'hi ha també de negatives. Per exemple: la pèrdua de població d'alguns pobles de la comarca. Aquesta tenia uns 30.000 habitants abans de la guerra incivil. Ara no arriba als 24.000. La minva demogràfica és un fenomen que, referit als llocs que viuen gairebé d'una manera exclusiva de l'agricultura, es pot considerar general no solament a Catalunya, sinó arreu d'Europa i encara més als Estats Units, perquè actualment la major part dels conreus no tenen necessitat de tants braços com quan tot s'havia de fer justament a força de braços. Socialment seria millor, és clar, que ningú no es veiés obligat a marxar del clos natal per manca de treball. Però com que la minva demogràfica no repercuteix en la producció i aquesta encara té tendència a augmentar, no hi ha crisi econòmica agrària, en general.

Una circumstància molt més negativa és la contaminació de l'Ebre, que, de moment, i segurament per molts anys, tot fa creure que no té remei, particularment si el govern no se'n preocupa i la gent s'hi resigna. El mateix podríem dir dels incendis forestals, aquest flagell que ha devastat bona part del terme de Tivissa; si no se l'atura, totes les nostres muntanyes, un temps plenes de pins, roures, carrasques i de l'extensa vegetació característica de les zones amb influència mediterrània, esdevindran pelades, com ja se'n veuen moltes. Cal donar suport al moviment ecologista -que lluita per salvar les riqueses naturals i la interrelació dels éssers vius amb la naturalesa-, un moviment que cada dia guanya adeptes arreu del món civilitzat. D'altres flagells que també afecten la nostra comarca serien l'atur forçós, en alguns indrets, i la sequera, que és també sectorial i preocupa els pobles més allunyats del riu, és a dir, la Torre de l'Espanyol, la Palma, Tivissa i Rasquera. (No podem oblidar que el 80 % de la població de la nostra comarca viu en les viles situades a la vora, o molt prop, de l'Ebre).

També és preocupant la degradació del nucli antic d'algunes

poblacions, que, si realment és irrecuperable, podria deixar lloc a grans o petites places, amb arbres i bancs, ideals per a l'esbarjo dels infants i el descans dels vells. Però el punt més negre és el perill de la radioactivitat nuclear. L'existència de quatre centrals nuclears -les dues d'Ascó i les dues de Vandellòs- en un espai reduïdíssim, ofereix un quadre que fa posar la pell de gallina, sobretot després de la catàstrofe de Txernòbil, a la Unió Soviètica, i posteriorment, de l'incendi, al costat d'un reactor, a la central de Vandellòs I, que ha fet mobilitzar tots els pobles de la rodalia perquè s'ha demostrat que no hi ha un equip amb prou preparació tècnica per a combatre amb eficàcia un foc accidental, ni una xarxa viària adequada per fer possible una evacuació ràpida de la gent en una situació de perill.

Entre els factors positius que es poden comptabilitzar a la nostra comarca, cal esmentar la mecanització de l'agricultura, l'augment dels sistemes de reg amb aigua elevada de l'Ebre, la pràctica de la modalitat dita "gota a gota" i la d'aspersió, la bona organització dels cellers cooperatius ja tradicionals, el millorament de la sanitat gràcies a l'establiment de l'hospital comarcal de Móra d'Ebre, i el millorament que podem constatar també en el camp de l'ensenyança. Els estudiants que fan el batxillerat i els que cursen estudis universitaris són tan nombrosos com no era possible d'imaginar fa uns quants anys. És un moviment que començà en temps de la República i que el franquisme va interrompre, en part per la crisi econòmica, i en part perquè Franco creia que fomentar la cultura del poble equivalia a formar revolucionaris. A principis de segle, els escolars que accedien a la segona ensenyança eren molt pocs. I els que arribaven a la Universitat eren una ínfima minoria de privilegiats. Actualment els mestres es guanyen dignament la vida i ha passat a la història la figura del mestre mort de gana amb un sou misèrrim -que no sempre cobrava- i que podia arribar a tenir un centenar d'alumnes en un local sinistre que en deien escola. Ara imperen les escoles graduades, degudament proveïdes i transformades, gràcies a la tasca dels mestres, en veritables fogars de cultura i dotades, algunes, de publicacions escolars en la nostra llengua. Jo tinc el goig de col·laborar en la que surt al meu poble, dita *El Portal*, redactada, gairebé tota, pels propis alumnes. És el primer pas perquè després puguin veure publicats els seus treballs en revistes impreses com, per exemple, *La Veu de Flix*, *Dous*, de Rasquera, i d'altres.

L'existència de sengles Instituts a Móra d'Ebre i Flix completen un bon quadre cultural que compta, així mateix, amb el benemèrit Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, fundat l'any 1981, i creador d'un premi d'assaig que han obtingut Jordi Ferrús, d'Ascó, amb *La casa pagesa asconenca*, Carmel Biarnès, del mateix poble, amb *La implantació de l'orde del Temple a la*

Ribera d'Ebre, Pasqual Ortega, de Miravet, amb *Els Hospitalers a la Ribera d'Ebre*, Carles Vega, de Flix, amb *La parla de la Ribera d'Ebre*, i darrerament, Xavier Garcia, de Vilanova i la Geltrú, amb *La Ribera d'Ebre, centre d'una àmplia perifèria expoliada*. Tots aquests treballs són fruit no solament de la lectura amb la ploma a la mà, sinó de la investigació personal, amb troballes documentals i erudites, que ja no es poden considerar "petita història", pel fet que contribueixen dignament a la "gran".

A més d'això, el nostre Centre d'Estudis comarcal ha publicat des del 1985 a la data set Miscel·lànies integrades amb escrits de divulgació sobre una gran diversitat de temes, tots relacionats amb la Ribera, i amb les signatures de la major part dels estudiosos d'aquestes terres de l'Ebre, de manera que hi trobem els noms, ultra els ja esmentats, del malaventurat Josep M. Sàez, d'Artur Cot i Miró, Josep M. Cid, Carles Garola, Domingo Sabaté, Víctor Revilla, Josep Farnós, Dolors Cabré, Salvador Rovira, Lluís Perpinyà, Rossend Escolà, Cristina Pujals, Raül Aymí, J.R. Vinaixa Miró, Marià Hierro, Ramon Sabaté, Margarida Genera, Maria Teresa Pinyol, Marcel Guiu, Xavier Vidal, Magda Clua, Joan Llargués, Xavier Pena, Jordi Bartolomé, Joan Ariza, Antoni Bordàs, Josep M. Guiu, Xavier Garcia, "Àngel de Pas", autor de remarcables cal·ligrames que són pura poesia visual. Per completar la nòmina (i ja m'excuso de qualsevol involuntari oblit) hauríem d'esmentar tots els qui han publicat llibres i monografies els noms dels quals figuren també a les Miscel·lànies. I també els qui d'una manera o altra han col·laborat a les tasques del Centre d'Estudis: Josep Pros, Jaume Aymí, Joaquim Marsal, Joan Llargués, Jaume Biblioni, Pere Lleó, Rosa Junyent, Josep M. Manero, Joaquim Clusa, Remei Ardèvol, Robert Montagut, Míriam Villares, Assumpta Jané, Carme Gómez, Joan Perelló, Maria C. Correcher, Josep Sánchez, Àmèlia Romero, Laura Rofes, Josep Serrano, Xavier Saladié. A tots i encara als qui, sense voler, he deixat d'enregistrar, vagi l'expressió del nostre més profund agraïment.

El panorama cultural que, amb més o menys encert, he tractat d'esbossar, és, doncs, encoratjador. I ho serà més quan la normalització lingüística sigui un fet, és a dir, quan la nostra llengua sigui senyora i majora a casa i al carrer. No hi ha cultura sense el domini de la manera pròpia d'expressar-se i tampoc sense llibertat. Amb cultura i llibertat, sense oblidar la justícia social, sense la qual tot és precari, la nostra terra -que vol dir la totalitat dels Països Catalans- recobrarà per complet la seva identitat nacional i, com en el passat, podrà tornar a figurar dignament en l'àmbit dels pobles civilitzats i lliures. Que així sigui!

Artur Bladé i Desumvila